Fair value-waardering bij banken

Empirisch onderzoek naar de eerste toepassing van IFRS 13

Dick Korf en Michiel van der Lof

SAMENVATTING IFRS 13 is onder EU IFRS voor het eerst verplicht toegepast in boekjaar 2013. De standaard behandelt de manier waarop de waarderingsgrondslag fair value moet worden bepaald en de informatie die over fair value in de toelichting moet worden opgenomen. In dit artikel richten we ons op financiële instrumenten omdat dit verreweg de belangrijkste balanscategorie is banken. In de eerste hoofdstukken gaan we in op de betekenis en relevantie van fair value voor de verslaggeving van een bank mede in relatie tot de activiteiten die een bank zoal verricht. Daarna wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste wijzigingen van IFRS 13 voor financiële instrumenten en worden de resultaten gepresenteerd van ons empirisch onderzoek naar de gevolgen van IFRS 13 bij een 16-tal Europese banken. Ons onderzoek bevestigt dat banken in Europa de eerste toepassing van IFRS 13 goed hebben aangepakt. Voor met name derivaten is er meer consistentie bereikt in de waardering van kredietrisico en ook de nieuwe toelichtingen verschaffen meer informatie over de wijze waarop de fair value is bepaald. We hebben ook enkele opvallende verschillen aangetroffen zowel wat betreft de wijze van toelichten als de toegepaste waarderingsgronden.

RELEVANTIE VOOR DE PRAKTIJK De uitkomsten van ons empirisch onderzoek zijn vooral relevant voor de praktijk omdat dit mogelijk nieuwe inzichten kan leveren voor het verder ontwikkelen van 'best practices' voor de toepassing van deze nieuwe verslaggevingsstandaard. Dit geldt met name voor de informatie die moet worden opgenomen in de toelichting van de jaarrekening.

1 Inleiding

Het gebruik van fair value in de jaarrekening van banken is al vele jaren onderwerp van discussie en kritiek. De financiële crisis heeft daarbij een flinke duit in het zakje gedaan omdat de beperkingen van fair value werden blootgelegd toen markten stil vielen. Er worden wel eens vraagtekens geplaatst bij de betekenis van fair value in situaties waarbij marktprijzen moeten worden gehanteerd die duidelijk onder het niveau liggen van de intrinsieke waarde van een instrument of de verwachte intrinsieke waarde op langere termijn (Commissie De Wit, 2010, 2012). Ook wordt wel eens beweerd dat banken helemaal geen activiteiten hebben die zich lenen

voor fair value-waardering (Pozen, 2009; The Economist, 2008). Hoog tijd dus voor een nadere beschouwing en antwoord op de vraag of met IFRS 13 *Fair Value Measurement* de jaarrekeningen van banken zijn verbeterd.

De International Accounting Standards Board (IASB) is al geruime tijd geleden gestart met het IFRS 13-project 'Fair value measurement' met als doel alle voorschriften en bepalingen voor de waardering op basis van fair value voor geheel IFRS te combineren in één alomvattende standaard. Voorheen waren er in verschillende IFRSs afwijkende definities en bepalingen voor fair value. IFRS 13 kent geen nieuwe bepalingen voor de vraag 'wanneer' fair value moet of mag worden toegepast, maar bevat uitsluitend voorschriften over de manier waarop fair value moet worden bepaald – het 'hoe'- en de informatie voor de toelichting¹. IFRS 13 is voor het eerst verplicht van toepassing voor boekjaren eindigend 31 december 2013.

In dit artikel gaan wij in op de gevolgen van IFRS 13 voor de jaarrekening van banken in 2013. Centrale onderzoeksvraag: Wat was het effect van toepassing van IFRS 13 op de jaarrekening van banken in Europa? Is dit effect consistent en wat was de toelichting hierop en in welke vorm?

Daarbij beperken we ons tot de waardering van financiële instrumenten zoals leningen, obligaties, aandelen, vorderingen, schulden en derivaten, omdat dit verreweg de belangrijkste posten zijn in de jaarrekening van een bank. Hiervoor hebben wij de volgende opzet gekozen: het belang en de relevantie van fair value voor de verslaggeving van banken (paragraaf 2); de belangrijkste wijzigingen van IFRS 13 voor financiële instrumenten (paragraaf 3) en resultaten van een empirisch onderzoek naar de gevolgen van IFRS 13 bij een 16-tal Europese banken (paragraaf 4).

2 Het belang en de betekenis van fair value voor de verslaggeving van banken.

Zoals in de inleiding al is aangegeven is fair value als waarderingsgrondslag niet geheel onomstreden in de

bancaire sector. Om hier enig licht op te laten schijnen gaan we in deze paragraaf in op de vraag voor welke onderdelen van de jaarrekening van een bank de fair value als waarderingsgrondslag moet worden gehanteerd en relevant is. Hiertoe is het ons inziens van belang om de functie van financiële verslaggeving als uitgangspunt te kiezen en deze vervolgens op de activiteiten en de verslaggeving van een bank te projecteren. Volgens het Conceptual Framework van de IASB (IFRS CF, paragraaf OB2) is de doelstelling van financiële verslaggeving “het verschaffen van financiële informatie die nuttig is voor bestaande en toekomstige aandeelhouders, kredietverschaffers en andere crediteuren voor het nemen van beslissingen over het verschaffen van middelen aan de onderneming. Deze beslissingen bestaan uit het kopen, verkopen of houden van eigen vermogens- of vreemdvermogensinstrumenten van een onderneming”. In het Conceptual Framework wordt deze hoofddoelstelling verder uitgewerkt waarbij samenvattend wordt gesteld dat informatie moet worden verschaft over vermogen, resultaten en kasstromen ten behoeve van besluitvorming door genoemde belanghebbenden en voor het afleggen van verantwoording over het gevoerde beleid. In deze benadering past dat de verslaggeving zo goed mogelijk de prestaties en ‘economics’ van de onderliggende activiteiten dient te volgen en weer te geven.

Voor de waardering van financiële instrumenten bestaan twee grondslagen – kostprijs en fair value. De kostprijs is het bedrag dat is opgeofferd bij de verwerving van een financieel actief respectievelijk bij het aangaan van een verplichting. Deze waarderingsgrondslag wordt over het algemeen als het minst subjectief gezien en het best verifieerbaar, omdat de kostprijs gebaseerd is op de uitkomsten van een transactie met de externe omgeving. Bij waardering tegen kostprijs komen tussentijdse ongerealiseerde waardeveranderingen niet tot uitdrukking in de balans of in de winst-en-verliesrekening. Met uitzondering overigens van waardeverminderingen als gevolg van impairments, zoals de voorzieningen voor kredietverliezen.

Bij fair value komen tussentijdse waardeveranderingen wél tot uitdrukking in de waardering en het vermogen en zelfs in het resultaat indien fair value-wijzigingen rechtsreeks in de winst-en-verliesrekening worden verantwoord.

Wij menen dat kostprijs als waarderingsgrondslag het meest geëigend is voor die financiële instrumenten waarvoor tussentijdse waardeveranderingen geen betekenis hebben voor het beoordelen van de geleverde prestaties of de te verwachten kasstromen en kasstroomrisico's. In situaties waar tussentijdse waardeveranderingen wel relevant zijn heeft waardering op basis van fair value derhalve betekenis en relevantie. Een bekend voorbeeld

hiervan is de waardering van handelsposities, waarbij de doelstelling is om resultaten te behalen met het innemen van posities en het handelen in financiële instrumenten. Daarbij wordt voortdurend een afweging gemaakt tussen het kopen, houden of verkopen voor het realiseren van waardeveranderingen in het heden of in de toekomst. De handelsbeslissingen vinden plaats op basis van marktwaarden, omdat deze aangeven tegen welke bedragen de instrumenten zouden kunnen worden gekocht of verkocht en welk bedrag er beschikbaar komt. Voor de beoordeling van de prestaties en te verwachten kasstromen van dergelijke handelsactiviteiten is verantwoording op basis van fair value de meest geëigende waarderingsgrondslag, omdat deze in het besluitvormingsproces centraal heeft gestaan.

De activiteiten van een algemene bankinstelling zoals we die in Nederland kennen zijn als volgt in te delen:

- a. opnemen van gelden in de kapitaalmarkt voor de financiering van de activiteiten;
- b. aantrekken van rekening courant-gelden, spaargelden en deposito's, het verzorgen van betalingsverkeer en bemiddeling bij effectentransacties;
- c. uitzetten van gelden in de vorm van kredietverlening aan particulieren en zakelijke instellingen (bedrijven, overheden en dergelijke);
- d. aanhouden van een buffer voor liquiditeitsdoelinden, veelal door het houden van obligaties of het belenen van activa bij de Europese Centrale Bank;
- e. gebruik van derivaten voor het beheersen van risico's, bijvoorbeeld rentederivaten en valutaderivaten;
- f. kopen of verkopen van vreemde valuta en andere financiële producten van en aan cliënten, zowel in de vorm van leningen als derivaten;
- g. corporate finance inclusief advisering, onderwriting van geld- en kapitaalmarkttransacties;
- h. trading, handel voor eigen rekening en risico.

De activiteiten onder a. tot en met d. behoren traditioneel tot het kernbedrijf, ook wel aangeduid als het bankenboek van de bank, waarbij er een duidelijke relatie bestaat met het opnemen en uitzetten van middelen. De waarderingsgrondslag kostprijs wordt hiervoor traditioneel gehanteerd. Kostprijswaardering voor deze categorie is ons inziens ook de meest geëigende grondslag omdat tussentijdse waardeveranderingen veelal geen betekenis hebben voor het beoordelen van de prestaties en de kasstromen. De kostprijs van de verstrekte kredieten en leningen en de aangetrokken rekening courant-gelden en spaargelden e.d. zijn immers als zodanig ook gelijk aan de kasstromen.

Een uitzondering hierop zijn de gekochte obligaties of securitisaties die risicoteknisch deel uitmaken van het bankenboek. Omdat het hier om obligaties gaat die niet zelf zijn ‘verstrekt’, maar die gekocht zijn en die

niet noodzakelijkerwijs tot einde looptijd worden gehouden, vereist IFRS momenteel in IAS 39, par. 46 dat deze posten op fair value worden verantwoord. Onder IFRS 9 die vanaf 2018 van kracht wordt, is deze anomalie weggenomen en zijn het business model en de onderliggende karakteristieken straks primair bepalend voor classificatie en de waardering van posten. Wat ons betreft een grote verbetering.

Een andere uitzondering op de kostprijswaardering van het kernbedrijf vormt de liquiditeitsbuffer die wordt aangehouden in de beleggingsportefeuille. Indien beleggingen niet tot einde looptijd worden aangehouden maar juist ook tussentijds worden verkocht wordt fair value als grondslag gehanteerd omdat daarmee beter inzicht wordt gegeven in het kasstroompotentieel van de posities. De categorieën f, g, en h. worden eveneens op fair value gewaardeerd omdat deze categorieën handelsactiviteiten betreffen, waarbij fair value, zoals hiervoor toegelicht, de meest geëigende grondslag is.

Een bijzondere positie wordt ingenomen door de derivaten. Derivaten worden gebruikt voor risicoafdekking (categorie e.) of juist voor het innemen van posities en handelsdoeleinden (categorie h.). Onder IFRS is bepaald dat waardering voor alle derivaten ongeacht het beoogde gebruik altijd op fair value moet plaatsvinden. Aanleiding voor deze stellige bepaling is de discussie naar aanleiding van financiële debacles, waarbij grote kritiek en verontwaardiging vanuit de gebruikers en de politiek is gekomen dat derivaten niet in de balans stonden omdat ze op kostprijs werden gewaardeerd. Daar wordt gelijk het probleem punt gemaakt, immers de kostprijs van een derivaat is doorgaans gelijk aan nul zoals bij swaps, of nagenoeg nihil zoals bij opties. Daarnaast staat de kostprijs in géén verhouding tot het kasstroomrisico. Wij delen de opvatting van de IASB dat de waardering van een derivaat op basis van de kostprijs minder betekenis heeft, ook als het derivaat voor afdekking van risico's wordt gebruikt. Immers in dat laatste geval kan door middel van hedge accounting het afgedekte risico worden gewaardeerd tegenover de waarde van het derivaat. Op die manier wordt ons inziens beter inzicht gegeven in de risicopositie dan in geval van kostprijswaardering, hetgeen relevant is voor de beoordeling van de vermogenspositie en de te verwachten kasstromen. Overigens kan de toepassing van hedge accounting vanwege de zeer gedetailleerde vereisten in de praktijk nog wel eens problemen opleveren waardoor onbedoelde resultaat effecten kunnen ontstaan zelfs in situaties waarin de bank meent dat risico's economisch volledig zijn afgedekt.

Naast dit alles, kent IFRS ook nog de zogenaamde vrijwillige waardering op fair value, de fair value-optie met waardewijzigingen via de winst-en-verliesre-

kening. Gebruik van deze optie is overigens wel aan voorwaarden gebonden, bijvoorbeeld omdat er sprake is van een waarderingsmismatch of van embedded derivaten.

Samenvattend worden de volgende financiële instrumenten bij een bank op fair value gewaardeerd:

- alle derivaten,
- de handelsportefeuille,
- de available for sale-beleggingsportefeuille
- en posten voortkomend uit de fair value-optie.

3 De belangrijkste wijzigingen van IFRS 13 voor banken

Zoals in de inleiding al genoemd bevat IFRS 13 geen nieuwe voorschriften over de vraag wanneer fair value moet worden toegepast, maar wordt met IFRS 13 voortaan in één standaard uitgelegd hoe de fair value bepaald moet worden en welke informatie in de toelichting moet worden opgenomen. IFRS 13 is uitgebracht met als doel:

- het geven van één geheel van voorschriften voor alle fair value-bepalingen onder IFRS;
- het geven van één centrale definitie van fair value voor IFRS als geheel; en
- het verbeteren van de informatieverstrekking over de wijze waarop de fair value is bepaald, zodat de gebruikers van de jaarrekening de kwaliteit en de kwetsbaarheid van waarderungen beter kunnen beoordelen.

Met de komst van IFRS 13 bestaat er één raamwerk voor het bepalen van fair value voor IFRS als geheel. Er zijn een aantal standaarden uitgesloten, zoals de fair value van op aandelen gebaseerde betalingen (IFRS 2), voorraden (IAS 2), leaseverplichtingen (IAS 17) en de bedrijfswaarde voor impairment testing (IAS 36). We verwachten dat dit voor banken niet tot grote problemen leidt omdat dit niet de grootste issues zijn voor banken.

De definitie van fair value

In IFRS 13 is fair value als volgt gedefinieerd: de prijs die op de waarderingsdatum ontvangen zou worden bij de verkoop van een actief of betaald zou moeten worden bij het overdragen van een verplichting in een ordelijke transactie tussen marktpartijen (IFRS 13 par. 9). Met ordelijk wordt bedoeld dat een transactie niet geforceerd ('forced') of onder druk ('distressed') tot stand komt. De IFRS 13-definitie is duidelijk aangescherpt, of zoals de IASB zelf zegt 'verduidelijkt', in vergelijking met de oude definitie uit het conceptual framework: fair value is het bedrag waarvoor een actief kan worden uitgewisseld of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen goed geïnformeerde en willige

partijen in een 'arm's length-transactie' (IFRS 1, Appendix A, IAS 32 par 11). Met de prijs die tussen *marktpartijen* tot stand komt geeft de nieuwe definitie uitdrukkelijk aan dat fair value een *marktspecifieke* waardering is en dus niet een *ondernemingsspecifieke* waardering ('entity specific').

De eenheid van waardering ('unit of account')

De 'eenheid van waardering' is volgens IFRS 13 afhankelijk van wat daarover is opgenomen in de betreffende IFRS standaard waarin de verwerking van een post is geregeld. In IAS 39 is de 'eenheid van waardering' over het algemeen het individuele financiële instrument.

Het komt overigens voor dat banken groepen financiële instrumenten op nettobasis beheren, dat wil zeggen op basis van de netto-exposure van de posities met dezelfde tegenpartij. IFRS 13 biedt juist financiële instellingen (en dus ook banken) de mogelijkheid om in dat geval de fair value te bepalen voor de nettopositie als één geheel en dus niet als optelsom van de waarden van de individuele componenten; de portefeuille-vrijstelling. Op die manier bestaat de mogelijkheid om de nettopositie 'market-based' te waarderen. Bijkomend voordeel van een gesaldeerde waardering is een per saldo lagere bied/ laat-opslag en kredietrisico-opslag. De keuze voor nettowaardering moet overigens stelselmatig worden toegepast en kan dus niet van jaar tot jaar optioneel worden gebruikt. Overigens gaat het om een waarderingstechniek die los staat van de classificatie van de individuele posities. Zoals bekend zijn er in IAS 32 afzonderlijke voorschriften opgenomen voor de saldering van posten in de balans (netting). Het is zeer wel mogelijk dat posten bruto in de balans worden verwerkt, bijvoorbeeld omdat er geen netto-afrekening plaatsvindt, terwijl waardering wel op nettobasis plaatsvindt.

In uitzonderingssituaties kan de kostprijs de meest passende benadering zijn voor de fair value voor belangen in aandelen. Hierbij wordt gerefereerd aan de bepalingen hierover in IFRS 9. Relevant is dat die uitzonderlijke situaties volgens de Basis of Conclusion in IFRS 9 uitsluitend gelden voor financiële instellingen, zoals banken.

Marktspecifieke waardering

Met de marktspecifieke waardering wordt uitdrukkelijk een 'exit' prijs bedoeld waarbij een transactie wordt verondersteld ongeacht de intentie om een instrument te houden, te gebruiken, af te lossen of te verkopen. Fair value wordt bepaald door de veronderstellingen te gebruiken die marktpartijen zouden hanteren voor de waardering van de actief- of passiefpost bij een verkooptransactie op balansdatum, inclusief de veronderstellingen ten aanzien van het risico van de verbonden

kasstromen (zoals kredietrisico's). Daarbij is het bijvoorbeeld niet relevant als een bank zou beweren dat prijzen die in een ordelijke transactie tot stand komen te laag of te hoog zijn ten opzichte van de eigen verwachtingen of dat de bank niet van plan is om een instrument te verkopen.

De *marktspecifieke* waardering geldt zoals genoemd voor alle financiële instrumenten, dus ook voor financiële verplichtingen. De fair value van een verplichting is de prijs waartegen de 'verplichting' op balansdatum tussen partijen wordt of zou worden verhandeld inclusief de verwachtingen over de kredietrisico's. Deze waardering is dus naar zijn aard gelijk aan de waardering die een bezitter van het schuld papier als de fair value aanmerkt. Dit geldt evenzo voor derivaten waarbij de kredietrisicocomponent in de fair value in de praktijk wordt aangeduid als de Credit Value Adjustment of Debit Value Adjustment (CVA/DVA) al naar gelang er sprake is van een verplichting of een bezitting. Overigens kunnen direct opvraagbare tegoeden nooit lager worden gewaardeerd dan het bedrag dat bij opvragen van het tegoed betaald moet worden, gedisconteerd naar de eerstvolgende datum waarop gelden kunnen worden opgevraagd.

In markten waar bied- en laatprijzen relevant zijn wordt gewaardeerd voor de prijs die het meest representatief is, dat wil zeggen biedprijzen voor activa en laatprijzen voor passiva. De standaard stelt dit niet als een verplichting maar een dergelijke waardering is wel passend binnen het concept van 'exit'-prijzen.

De definitie van fair value gaat uit van een transactie tussen marktpartijen. Voor transacties zijn er verschillende markten en marktpartijen. IFRS 13 onderkent twee typen markten:

- De *hoofdmarkt* is de markt met het hoogste volume en activiteitsniveau voor het specifieke actief of de verplichting waar de onderneming toegang toe heeft. Normaal gesproken is dat de markt waar de bank haar transacties doet.
- De *meest voordelige markt* is de markt die het bedrag dat ontvangen zou worden bij de verkoop van een actief maximaliseert, of het bedrag dat betaald zou moeten worden om een verplichting over te dragen minimaliseert, rekening houdend met transactie- en transportkosten.

Als er sprake is van een hoofdmarkt dan is de prijsvorming op die markt relevant. Als er geen hoofdmarkt is, dan wordt de prijsvorming in de meest voordelige markt gehanteerd. Dit betekent dat de fair value niet altijd de hoogst mogelijke verkoopprijs hoeft te zijn. Door de prijsvorming op de hoofdmarkt centraal te stellen wordt de meest relevante (hypothetische) ver-

kooptransactie gehanteerd. Binnen de van toepassing zijnde markt hoeft de bank geen specifieke marktpartij te identificeren. Wel moet worden nagaan hoe marktpartijen in het algemeen handelen, waarbij er vanuit mag worden gegaan dat marktpartijen kennis hebben van het instrument, vanuit hun eigen belang handelen en bereid en in staat zijn om te handelen.

IFRS 13 heeft geen wijzigingen gebracht op het punt van de behandeling van resultaten bij eerste verwerking in situaties waarin de feitelijke transactieprijs afwijkt van de fair value. Deze ‘day one-resultaten’ worden alleen direct als resultaat genomen indien de fair value gebaseerd is op actuele marktprijzen of ‘observable market data’.

Waarderingsonzekerheden en de fair value-hiërarchie

De waardering tegen fair value kan vooral ter discussie komen in situaties waarin markten ontbreken of nauwelijks volume laten zien. In dergelijke situaties is er immers meer onzekerheid over de ‘juistheid’ en ‘betrouwbaarheid’ van de waardering. In IFRS 13 is dit probleem nadrukkelijk onderkend waarbij wordt aangegeven dat het ‘judgement’ (lees: ‘beoordeling’) vraagt om te bepalen of een markt al dan niet tot goede prijsvorming komt of is gekomen. Er is in de standaard een niet-limitatieve opsomming opgenomen van indicatoren die kunnen duiden op onbetrouwbare marktinformatie, zoals een beperkt aantal gedane transacties, verouderde noteringen, een sterke

stijging van ‘impliciete’ liquiditeitspremies e.d. Hetzelfde geldt voor de vereiste van een ordelijke transactie. Daarover wordt overigens gesteld dat het *niet* aannemelijk is dat in een markt met weinig of sterk teruggelopen volume, alle prijzen *per definitie* niet ordelijk tot stand komen of zijn gekomen. Dit dient onderzocht en aangetoond te worden waarbij alle beschikbare informatie moet worden gebruikt. Ook een vergelijking tussen de marktprijs en bijvoorbeeld quotes van brokers kunnen daarbij relevant zijn, of als je zelf partij bent geweest in een transactie dan ben je zelf ook goed in staat om te beoordelen of een transactie ordelijk is geweest ja of nee. Er is dus sprake van een weerlegbare veronderstelling dat markten goed werken zodat niet te gemakkelijk en lichtzinnig geconcludeerd wordt dat marktprijzen niet representatief zouden zijn. Hiermee benadrukt de IASB dat het primaat voor waardering tegen fair value bij de markt ligt. Pas als de markt evident ontbreekt of onbetrouwbaar is mag of moet je daar van afwijken.

Uitgebreide toelichting, vooral in situaties waarin betrouwbare marktprijzen ontbreken

In de toelichting moet informatie worden opgenomen over de manier waarop fair values zijn bepaald. Op die manier kan de gebruiker de toegepaste waarderingsmethoden en -technieken beoordelen en een beeld vormen over de ‘kwaliteit’ van de waardering. De fair value-methoden worden hiervoor onderverdeeld in drie niveaus (‘levels’):

Tabel 1 Fair value-hiërarchie

	Posten die op fair value in de balans staan						Fair value alleen toegelicht		
	Regulier			Niet-regulier					
Vereisten	L1	L2	L3	L1	L2	L3	L1	L2	L3
Fair value per jaareinde									
Reden voor de waardering									
Waarderingsniveau (L1, L2, L3)									
Transfers binnen de hiërarchie									
Beschrijving waarderingstechniek									
Wijzigingen waarderingstechniek en de reden waarom									
Kwantitatieve informatie over significante niet-waarneembare inputs									
Reconciliatie van opening naar eindbalans (incl. informatie over transfers in en out)									
Ongerealiseerde waardeveranderingen									
Beschrijving waarderingsproces en -policy									
Uitleg over gevoeligheid (sensitivity) voor niet-waarneembare inputvariabelen									
Kwantitatieve gevoeligheidsanalyse voor niet-waarneembare inputvariabelen									
Toelichting indien de hoogste of ‘best use’ afwijkt van de toegepaste waardering									
Oranje tint = Toelichting vereist in tabelvorm tenzij ander formaat meer geëigend is (IFRS 13.99).									

Level 1. Genoteerde prijs in een actieve markt

Is er een genoteerde prijs in een actieve markt beschikbaar, dan moet de bank deze prijs hanteren als de fair value. Deze prijs mag niet worden aangepast. Hierbij gaat het om identieke instrumenten, waarop alle specifieke kenmerken van toepassing zijn.

Level 2. Bij niet-genoteerde prijzen worden genoteerde prijzen van soortgelijke activa gebruikt

Als er geen genoteerde prijzen voor identieke instrumenten beschikbaar zijn, geeft IFRS 13 de voorkeur aan het gebruik van genoteerde prijzen voor soortgelijke instrumenten in actieve markten of gegevens gebaseerd op waarneembare marktgegevens. Wanneer de bank deze gegevens gebruikt, kan het zijn dat er aanpassingen nodig zijn vanwege afwijkende kenmerken van het instrument. De bank kan deze aanpassingen deels baseren op niet-waarneembare gegevens als deze niet significant zijn voor de waardering. Van level 2 is ook sprake bij modelwaarderingen waarbij alle significante inputs in de markt waarneembaar zijn.

Level 3. Niet-waarneembare gegevens worden gebruikt als level 1 en 2 niet mogelijk zijn

Als de bank niet op level 1 of 2 kan waarderen, dan is ze aangewezen om te waarderen op basis van niet-waarneembare gegevens. De bank zal hiervoor zelf de meest geëigende waarderingstechniek moeten bepalen. IFRS 13 schrijft niet voor welke techniek moet worden gebruikt. De techniek moet wel in lijn zijn met de *marktbenadering*, waarbij (zoveel mogelijk) gebruik wordt gemaakt van marktinformatie; de *inkomstenbenadering*, waarbij verwachte kasstromen verdisconteerd worden; of de *kostenbenadering*, waarbij de waarde bepaald wordt door uit te gaan van de kosten die gemaakt moeten worden om het instrument te vervangen.

In tabel 1 is voor elk level aangegeven welke informatie in de toelichting moet worden opgenomen. Daaruit komt duidelijk naar voren dat de meest uitgebreide informatie moet worden gegeven voor de level 3-waarderingen. Niet verrassend overigens omdat dit immers de categorie is waar de bank het meest heeft uit te leggen, omdat de waardering op niet-waarneembare variabelen en eigen modellen is gebaseerd. De waarderingstechnieken moeten worden beschreven voor de level 2- en level 3-categorieën. Voor level 3 moet tevens kwantitatieve informatie worden opgenomen over significante niet-waarneembare inputvariabelen aangevuld met een kwalitatieve en kwantitatieve gevoeligheidsanalyse.

In tabel 1 wordt ook onderscheid gemaakt tussen reguliere en niet-reguliere waarderingen. De eerste zijn de reguliere waarderingen van posten in de balans en in de toelichting. De tweede categorie zijn eenmalige waarderingen, bijvoorbeeld fair values die bij acquisi-

ties zijn bepaald of bij toepassing van IFRS 5 ('Assets held for sale and discontinued operations'). Voor de volledigheid hebben we beide categorieën met de bijbehorende toelichtingsvereisten in tabel 1 opgenomen.

Nieuw is dat toelichting over de fair value-hiërarchie niet alleen geldt voor instrumenten die in de balans op fair value staan, maar ook voor instrumenten die in de balans weliswaar op kostprijs zijn gewaardeerd maar waarvoor in de toelichting fair value-informatie moet worden opgenomen.

4 Empirisch onderzoek

Onze centrale onderzoeksvraag luidt als volgt: Wat was het effect van de eerste toepassing van IFRS 13 op de jaarrekening van banken in Europa over 2013? Is dit effect consistent en wat was de toelichting hierop en in welke vorm? De volgende paragrafen bespreken de resultaten van een empirisch onderzoek naar de gevolgen van IFRS 13 bij een 16 tal Europese banken. Achtereenvolgens zijn de volgende elementen van de jaarrekeningen onderzocht:

1. In welke mate is de eerste toepassing van IFRS 13 toegelicht en wat zijn de verschillen die in de toelichting worden besproken?
2. Op welke wijze lichten banken de gehanteerde waarderingstechnieken toe?
3. Hoe worden de verschillende niveaus van waardering toegelicht voor posten die tegen fair value zijn gewaardeerd en voor posten die tegen geamortiseerde kostprijs in de balans zijn opgenomen en waarvan de fair value moet worden toegelicht?
4. Welke details zijn opgenomen voor variabelen die door de bank zijn geschat?
5. Wat is toegelicht over Credit Value Adjustment (CVA), Debit Value Adjustment (DVA) en Funding Value Adjustment (FVA).
6. Welke banken passen de portfolio exemption toe en wat is daarover opgenomen in de toelichting?

Het onderzoek is gebaseerd op een selectie uit de grootste banken gevestigd in de Europese Unie die op basis van IFRS rapporteren. Omdat de banken wat betreft grootte niet gelijkmatig over de lidstaten zijn verspreid en het toch wenselijk werd geacht een zekere internationale spreiding te verkrijgen is gekozen voor een laagde aanpak. Daarbij is ook overwogen dat het voor de reeks 'Het Jaar Verslagen' wenselijk is dat de grotere Nederlandse banken in het onderzoek worden betrokken. Er is voor gekozen om het onderzoek te beperken tot banken uit zes landen: Duitsland, Frankrijk, Italië, Nederland, Spanje en het Verenigd Koninkrijk. Voor deze landen is met behulp van de database Bankscope een lijst opgesteld van de grootste banken, gemeten naar totale activa ultimo 2013. Beginnend met

de grootste bank zijn vervolgens maximaal drie banken per land geselecteerd, eindigend met ABN AMRO als kleinste bank. Het resultaat is een selectie van 16 banken zoals in de appendix weergegeven.

4.1 In welke mate is de eerste toepassing van IFRS 13 toegelicht en wat zijn de verschillen die in de toelichting worden besproken?

Alle geselecteerde banken noemen in de jaarrekening 2013 de eerste toepassing van IFRS 13 in de grondslagensectie. De meeste banken (62% van de onderzochte populatie) geven aan dat de toepassing van IFRS 13 geen significante invloed heeft op de jaarrekening 2013. Deze banken pasten schijnbaar de meer expliciet vereiste waarderingstechnieken al toe of het effect van eventuele nieuwe technieken is niet significant of niet direct het resultaat van de eerste toepassing van IFRS 13. De banken die een invloed rapporteren noemen alleen de verwerking van kredietrisico bij de waardering van derivaten als oorzaak van het financiële effect. Omdat de overgangsregels van IFRS 13 aangeven dat een andere waardering als gevolg van de toepassing van IFRS 13 prospectief verwerkt dient te worden past geen van de banken haar vergelijkende cijfers aan en wordt het effect verwerkt in de winst-en-verliesrekening van 2013. Opvallend is dat alle banken die een financieel effect rapporteren zowel CVA als DVA hebben aangepast in de waarderingstechnieken. In alle gevallen was er sprake van een verlies uit hoofde van CVA (tussen EUR 79 miljoen en EUR 382 miljoen) en een winst uit hoofde van DVA (tussen EUR 64 en EUR 250 miljoen). Per saldo in alle gevallen een verlies. De marktbenadering van IFRS 13 levert met name een verschil ten opzichte van de situatie vóór IFRS 13, voor de waardering van derivaten met een negatieve waarde waarbij niet langer uitgegaan kan worden van de prijs waartegen een derivaat kan worden afgewikkeld met de tegenpartij.

4.2 Op welke wijze lichten banken de gehanteerde waarderingstechnieken toe?

Uiteraard hebben alle banken de gebruikte waarderingstechnieken beschreven, echter verschilt de mate van detail aanzienlijk. Veruit de meeste banken hebben gekozen voor een beschrijving van de technieken, één bank neemt de gehanteerde waarderingstechnieken op in een tabel met daarin de classificatie van het instrument, de waarde in level 2 en de waarde in level 3, de gehanteerde waarderingstechniek en de belangrijkste veronderstellingen. Alhoewel deze wijze van presentatie bijzonder overzichtelijk is, heeft de lezer diepgaande kennis nodig van waarderingstechnieken om zaken als Gaussian Copula, Heath-Jarrow-Morton-model en Monte Carlo simulation op waarde te kunnen schatten. Barclays is een voorbeeld van een bank die een goede balans lijkt te vinden tussen hoeveelheid van de informatie, begrijpelijkheid en relevantie (zie figuur 1).

Figuur 1 Barclays PLC. Annual Report 2013, p. 312 (for the extract in the table). The full disclosure is made on pp. 310-314

Asset backed loans:

Description: These are loans made to individual borrowers or originators in return for the expectation of repayment of both principal and interest in the future. This category includes loans backed by residential whole loans and residential real estate (property).

Valuation: Valuations are determined using industry standard discounted cash flow analysis that calculates the fair value based on inputs such as constant default rate, conditional prepayment rate, loss given default and yield. Valuation inputs are determined by reference to a number of sources including proxying to observed transactions, market indices or market research, and by assessing underlying collateral performance.

Observability: Where an asset backed loan does not have an observable market price and the valuation is determined using a model, an instrument is considered unobservable.

Level 3 sensitivity: The sensitivity analysis for asset backed loans is based on stressing the inputs to the discounted cash flow analysis.

4.3 Hoe worden de verschillende niveaus van waardering toegelicht voor posten die tegen fair value zijn gewaardeerd en voor posten die tegen geamortiseerde kostprijs in de balans zijn opgenomen en waarvan de fair value moet worden toegelicht?

Alle banken hebben in de toelichting informatie opgenomen over de niveaus van waardering: de waarderingshiërarchie. De overgangsbepalingen van IFRS 13 vereisten niet dat ook informatie wordt opgenomen voor het vergelijkende jaar 2012. Voor financiële instrumenten die tegen fair value zijn opgenomen bestonden in 2012 onder IFRS 7 al toelichtingsvereisten. Alle banken hebben voor deze instrumenten vergelijkende cijfers in de toelichting opgenomen. IFRS 13 is met name nieuw voor het feit dat ook voor instrumenten die in de balans tegen geamortiseerde kostprijs worden opgenomen moet worden toegelicht wat het niveau van waardering is voor de in de toelichting opgenomen fair value. Voor deze nieuwe toelichting hebben 13 banken de overgangsregel gebruikt om geen vergelijkende informatie voor 2012 op te nemen. De mate van detail van toelichting over niveau in de waarderingshiërarchie verschilt aanzienlijk. IFRS 13 geeft wat dat betreft redelijk veel vrijheid door bij de toelichtingsvereisten te refereren aan “class of financial instruments” en te beschrijven dat een bank dient te overwegen welke mate van detail zij opneemt en in hoeveel informatie geaggregeerd wordt. Sommige ban-

ken beperken zich tot informatie per balansregel terwijl bijvoorbeeld BNP Paribas de balansregels verder heeft uitgesplitst naar subcategorieën. Omdat het niveau bij BNP Paribas per subcategorie substantieel verschilt geeft de verdere uitsplitsing ons inziens relevante informatie weer die bij verdere aggregatie verloren zou zijn gegaan (zie figuur 2).

Niet elke bank neemt de toelichting over de niveaus op in één tabel. Een bank heeft deze informatie opgenomen bij de reguliere toelichting over de verschillende balansposten die tegen geamortiseerde kostprijs zijn

opgenomen in de balans. Dit heeft als voordeel dat voor een desbetreffende post in de specifieke noot een meer volledig overzicht van de verschillende aspecten bestaat maar dit heeft tegelijkertijd als nadeel dat het lastiger is om een overzicht voor alle niveaus van alle financiële instrumenten van de bank te verkrijgen.

Zoals hiervoor genoemd is nieuw in IFRS 13 dat ook voor onderdelen die in de balans niet tegen fair value zijn opgenomen maar waarvan alleen in de toelichting de fair value wordt vermeld ook dient te worden aangegeven wat het niveau is in de waarderingshiërarchie. Voor een bank zijn de verstrekte kredieten uiteraard de

Figuur 2 BNP Paribas, Registration document and annual financial report, p. 158

In millions of euros	31 December 2013											
	Trading book				Instruments designated as at fair value through profit or loss				Available-for-sale financial assets			
	Level 1	Level 2	Level 3	Total	Level1	Level 2	Level 3	Total	Level1	Level 2	Level 3	Total
Securities portfolio	125,907	28,175	3,658	157,740	52,440	11,891	2,859	67,190	145,254	50,469	7,690	203,413
Treasury bills and government bonds	53,075	7,660		60,735	334	4		338	97,227	5,324		102,551
Asset Backed Securities (ABS) ⁽¹⁾	-	8,484	3,076	11,560	-	-	-		-	2,632	292	2,924
CDOs/CLOs⁽²⁾		246	3,061	3,307								
Other Asset Backed Securities		8,238	15	8,253						2,632	292	2,924
Other fixed-income securities	12,119	10,798	217	23,134	1,775	5,399	29	7,203	38,741	40,876	1,039	80,656
Equities and other variable-income securities	60,713	1,233	365	62,311	50,331	6,488	2,830	59,649	9,286	1,637	6,359	17,282
Loans and repurchase agreements	-	140,602	4,706	145,308	-	40	-	40				
Loans		445		445		40		40				
Repurchase agreements		140,157	4,706	144,863								
FINANCIAL ASSETS AT FAIR VALUE THROUGH PROFIT OR LOSS AND AVAILABLE-FOR-SALE FINANCIAL ASSETS	125,907	168,777	8,364	303,048	52,440	11,931	2,859	67,230	145,254	50,469	7,690	203,413
Securities portfolio	66,631	3,172	-	69,803	-	-	-	-				
Treasury bills and government bonds	55,128	159		5,287								
Other fixed-income securities	5,634	2,965		8,599								
Equities and other variable-income securities	5,869	48		5,917								
Borrowings and repurchase agreements	-	186,797	9,137	195,934	-	1,373	-	1,373				
Borrowings		3,755	3	3,758		1,373		1,373				
Repurchase agreements	183,042	9,134	192,176									
Debt securities (note 5.i)	-	-	-	-	2,610	29,620	10,113	42,343				
Subordinated debt (note 5.i)	-	-	-	-	-	1,603	10	1,613				
FINANCIAL LIABILITIES AT FAIR VALUE THROUGH PROFIT OR LOSS	66,631	189,969	9,137	265,737	2,610	32,596	10,123	45,329				

Tabel 2 Fair Value Hierarchy-classificatie: Leningen en voorschotten aan cliënten

Aantal banken met:	Tussen 0 en 1%	Tussen 1% en 25%	Tussen 25% en 50%	Tussen 50% en 75%	Tussen 75% en 100%
Level 1 classificatie	16	0	0	0	0
Level 2 classificatie	11	0	3	2	0
Level 3 classificatie	0	0	2	3	11

meest relevante post waar dat voor geldt. Opvallend is dat er relatief grote verschillen zitten tussen de toegelichte niveaus bij de verschillende banken. Tabel 2 laat zien dat bij 11 van de 16 banken het grootste deel (>75%) van deze items in level 3 is opgenomen. Slechts een minimaal gedeelte van de tegen kostprijs gewaardeerde items worden getoond als level 1, hetgeen wij ook hadden verwacht omdat een voorwaarde van het classificeren als “loans and receivables” tegen geamortiseerde kostprijs is dat het instrument niet is genoteerd aan een actieve markt.

Opvallend zijn de grote verschillen tussen de banken, bijvoorbeeld was er één bank die 65% van het totaal aan Leningen en voorschotten aan cliënten als level 2 en 35% als level 3 opnam terwijl een andere bank 100% als level 3 opnam. Uiteraard is het mogelijk dat verschillende banken verschillende producten hebben in deze categorie met verschillende significante inputvariabelen. Ook is het mogelijk dat deze categorie items bevat die in het verleden zijn geherclassificeerd van Available for Sale of van Held for Trading naar Leningen en voorschotten aan cliënten. Toch is het de vraag of dat alle verschillen in de fair value-hiërarchie kan verklaren. Het is ook mogelijk dat banken verschillende waarderingstechnieken en of verschillende inputvariabelen gebruiken voor dezelfde soort producten of dat banken het begrip “significante inputvariabele” verschillend interpreteren. Dat wordt echter uit de toelichtingen niet duidelijk.

Een ander opvallend gegeven in de toelichting van de fair value-hiërarchie betreft posten waarvan de fair value uitsluitend in de toelichting is opgenomen. Acht van de zestien banken hebben de hiërarchie van Geldmiddelen (Cash balances) niet opgenomen, waarschijnlijk op basis van het feit dat de fair value ongeveer gelijk is aan de boekwaarde. Vier van de zestien banken toonden Cash balances in de level 1-kolom terwijl de resterende vier Cash balances als level 2 of een combinatie van level 1 en level 2 opnamen. Voor dit punt lijken de banken geen consistente interpretatie van de IFRS 13-toelichtingsvereisten te hebben.

Als laatste viel het verschil in omvang van overboekingen tussen de verschillende levels op. Eén bank toonde een transfer-in van EUR 17,4 miljard in de level 3-ac-

tiva terwijl een aantal andere banken rapporteerden dat er geen significante overboekingen hadden plaatsgevonden. Soortgelijke verschillen zagen we ook bij de verplichtingen. Uit de opgenomen toelichting viel niet op te maken of deze verschillen te maken hebben met veranderde situaties of met verschillende interpretatie van de standaard.

4.4 Welke details zijn opgenomen voor variabelen die door de bank zijn geschat?

IFRS 13 vereist niet alleen toelichting van het feit of niet waarneembare variabelen een significante invloed hebben op de fair value maar vereist ook vermelding van de specifieke variabelen en welke waarde is gebruikt voor deze variabelen. Daarnaast dient de gevoeligheid van de waarden voor een andere nog steeds verdedigbare waarde van een unobservable input te worden toegelicht. Een lezer van de jaarrekening zou hiermee een indruk moeten krijgen in hoeverre de bank dezelfde inschattingen maakt als anderen inclusief de lezer zelf. Ook voor deze toelichting verschilt de wijze van toelichten en het aggregatieniveau aanzienlijk tussen de onderzochte banken. Zo geven sommige banken deze toelichting per balanspost (bijvoorbeeld Available for sale instruments, debt and equity instruments en financial assets held for trading) terwijl andere banken er voor kiezen om de toelichting op te nemen per producttype (bijvoorbeeld FX derivaten, Asset-backed securities). BNP Paribas heeft in één tabel verschillende elementen van de IFRS 13-toelichtingsvereisten gecombineerd. Daarbij heeft zij niet alleen een bandbreedte aangegeven van de hoogte van de gebruikte variabele, maar waar zinvol, ook het gewogen gemiddelde. Het moge duidelijk zijn dat met name bij een grote bandbreedte de relevantie van de toelichting significant vergroot wordt met deze aanvulling van het gewogen gemiddelde. IFRS vereist een dergelijke toelichting niet maar neemt het wel op in één van haar voorbeelden voor een goede toelichting. Van de zestien banken zijn er slechts drie die een gewogen gemiddelde tonen. Eén van de banken gaf weliswaar geen gewogen gemiddelde maar presenteerde een goed alternatief in de vorm van een zogenaamde “core range of inputs”. Deze “core range of inputs” is de geschatte bandbreedte waarin 90% van de niet waarneembare inputs valt.

Met betrekking tot de gevoeligheid valt op dat er in het

Figuur 3 BNP Paribas, Registration document and annual financial report, p. 163

Risk classes	Balance sheet valuation		Main product types composing the Level 3 stock within the risk class	Valuation technique used for the product types considered	Main unobservable input across Level 3 population considered	Range of unobservable input across Level 3 population considered	Weighted average
	Asset	Liability					
Cash Instruments	3,061		Collateralised Loan Obligations (CLO) CDOs of ABSs (RMBSs, Commercial Real Estate Loans, CMBSSs)	Combination of Liquidation approach and discounted future cash flow approach	Discount margin	26 bp to 1,500 bp ⁽¹⁾	194 bp ^(a)
					Constant payment rate (CLOs)	0-10%	-10% ^(b)
					Cash/synthetic funding basis (€)	0-60 bp	not meaningful
Repurchase agreements	4,706	9,134	Long-term repo and reverse-repo agreements	Proxy techniques, based amongst other on the funding basis of a benchmark bond pool, that is actively traded and representative of the repo underlying	Long-term repo spread on private bonds (High Yield, High Grade) and on ABSs	7 bp-61 bp	57 bp ^(c)
Interest rate derivatives	3,641	3,348	Hybrid Forex/Interest rates derivatives	Hybrid Forex interest rate option pricing model	Correlation between FX rate and interest rates. Main currency pairs are EUR/JPY, USD/JPY, AUD/JPY	25% - 53%	47% ^(c)
			Floors and caps on inflation rate or on the cumulative inflation (such as redemption floors), predominantly on European and French inflation	Inflation pricing model	Volatility of cumulative inflation	1%-12%	(d)
					Volatility of the year on year inflation rate	0.4%-2%	
			Forward Volatility products such as volatility swaps, mainly in euro	Interest rates option pricing model	Forward volatility of interest rates	0.3% - 0.9%	(d)
			Balance-guaranteed fixed rate, basis or cross currency swaps, predominantly on European collateral pools	Prepayment modeling Discounted cash flows	Constant prepayment rates	3%-40%	13% ^(c)
Credit Derivatives	1,258	1,593	Collateralised Debt Obligations and index tranches for inactive index series	Base correlation projection technique and recovery modelling	Base correlation curve for bespoke portfolios	10% to 95%	(d)
					Inter-regions default cross correlation	70%-90%	80% ^(a)
					Recovery rate variance for single name underlyings	0-25%	(d)
			N-to-default baskets	Credit default model	Default correlation	48%-99%	70% ^(c)
			Single name Credit Default Swaps (other than CDS on ABSs and loans indices)	Stripping, extrapolation and interpolation	Credit default spreads beyond observation limit (10 years)	20 bp to 1,700 bp ⁽²⁾	230 bp ^(a)
Equity Derivatives	942	2,680	Simple and complex derivatives on multi-underlying baskets on stocks	Various volatility option models	Illiquid credit default spread curves (across main tenors)	7 bp to 3,800 bp ⁽³⁾	266 bp ^(a)
					Unobservable equity volatility	7%-75%	27% ^(e)
					Unobservable equity correlation	26%-97%	63% ^(a)

(1) The lower part of the range is relative to short dated securities, while the upper relates to US CDOs of ABSs, which are not significant to the balance sheet since their prices are close to zero. Removing these outliers, the discount margin would range from 43 bp to 358 bp.

(2) The upper part of the range relate to non material balance sheet and net risk position on South American sovereign issuers. Removing these outliers, the upper bound of this range would be 500 bp.

(3) The upper bound of the range relates to distressed names that represent an insignificant portion of the balance sheet on CDSs with illiquid underlying. Removing this portion, the upper bound of the range would be around 500 bp.

(a) Weighting is not based on risks, but on alternative methodology in relation with the Level 3 instruments (PV or notional).

(b) The upper bound of the range relates to CLOs which represent the bulk of the exposures.

(c) Weights based on relevant risk axis at portfolio level.

(d) No weighting since no explicit sensitivity is attributed to these inputs.

(e) Simple averaging.

Figuur 4 Santander annual consolidated accounts 2013, p. 35

<i>Million euros</i>						
Portfolio/Instrument (Level 3)	Valuation technique	Main unobservable inputs	Range	Weighted average	Impacts (in million euros)	
					Unfavourable scenario	Favourable scenario
Financial assets held for trading						
Debt and equity instruments	Partial differential equations	Long-term volatility	33.7%-42.9%	38.30%	(14)	14
Trading derivatives	Present Value Method	Curves on ABR indices*	a	a	(7)	7
	Present Value Method, Modified Black-Scholes Model	HPI forward growth rate	0%-5%	2.3%	(19)	19
	Present Value Method, Modified Black-Scholes Model	HPI spot rate	n/a	572**	(22)	23
	Standard Gaussian Copula Model	Probability of default	0.1%-1.2%	0.70%	(4)	4
Other financial assets at fair value through profit or loss						
Loans and advances to customers	Weighted average by probability (according to forecast mortality rates) of European HPI options, using the Black-Scholes model	HPI forward growth rate	0%-5%	3%	(1)	1
Debt and equity instruments	Weighted average by probability (according to forecast mortality rates) of HPI forwards, using the present value model	HPI forward growth rate	0%-5%	2.7%	(19)	17
	Weighted average by probability (according to forecast mortality rates) of HPI forwards, using the present value model	HPI spot	n/a	578**	(24)	24
	Adjusted average of quoted prices from independent sources	Credit spread	0%-15%	7.5%	(7)	7
Available-for-sale financial assets						
Debt and equity instruments	Present Value Method, others	Non-performing loans and prepayment ratios, cost of capital, long-term earnings growth rate	a	a	(3)	3
Financial liabilities held for trading						
Trading derivatives	Present Value Method, Modified Black-Scholes Model	HPI forward growth rate	0%-5%	1.6%	(2)	2
	Present Value Method, Modified Black-Scholes Model	HPI spot rate	n/a	565**	(12)	12
	Present Value Method, Modified Black-Scholes Model	Curves on ABR indices*	a	a	-	-
Other liabilities at fair value through profit or loss	-	-	-	-	b	b

* ABR: Active Bank Rate. Average deposit interest rates (over 30, 90, 180 and 360 days) published by the Chilean Association of Banks and Financial Institutions (ABIF) in nominal currency (Chilean peso) and in real terms, adjusted for inflation (unidad de Fomento - uF).

** There is a national HPI index in the UK and regional indices. The HPI spot value is the weighted average of the indices that correspond to the positions of each portfolio.

a. The exercise was conducted for the unobservable inputs described in the Main unobservable inputs column under probable scenarios. The range and weighted average value used are not shown because the aforementioned exercise was conducted jointly for various inputs or variants thereof, and it was not possible to break down the results separately by type of input.

b. The Group calculates the potential effect on the valuation of each of these instruments on a joint basis, irrespective of whether their individual valuation is positive (asset) or negative (liability), and the global effect associated with these financial instruments is broken down in the Other financial assets at fair value through profit or loss line included.

algemeen weinig details zijn opgenomen over de gevoeligheid van de waarden voor een andere nog steeds verdedigbare waarde van een unobservable input. Tevens gaven vier van de zestien banken aan dat de gevoeligheid symmetrisch is. Dit betekent bijvoorbeeld dat een stijging van de rente met plus 10 basispunten hetzelfde maar omgekeerde effect heeft als een daling van de rente met minus 10 basispunten.

De toelichting van Santander is soortgelijk en neemt ook een weighted average-kolom op voor de niet-waarneembare variabelen en combineert de informatie met de gevoeligheid voor de niet-waarneembare input.

4.5 Wat is toegelicht over CVA, DVA en FVA?

De waardering van derivaten betreft in de meeste gevallen een waarde op level 2. In de afgelopen jaren is een duidelijke evolutie opgetreden voor de gebruikte variabelen in waarderingsmodellen waarbij met name de kredietwaardigheid van de tegenpartij een grotere rol is gaan spelen bij de waardering. Enerzijds wordt dit veroorzaakt doordat die kredietrisico's zijn toegenomen of hoger geprijsd worden in de markt. Anderzijds is er ook een verandering gaande van de wijze waarop derivaten worden afgehandeld in de markt met name vanwege het kredietrisico. In toenemende mate wordt naast master netting arrangements gebruik gemaakt van onderpand en van zogenaamde clearing operaties. In die gevallen speelt kredietrisico een kleinere rol bij de waardering maar is deze wellicht nog steeds niet verwaarloosbaar. Alle zestien banken noemen CVA en DVA expliciet inclusief het feit dat zij een vorm van CVA en DVA toepassen bij de waardering van derivaten.

Een relatief nieuwe term in dit verband is Funding Valuation Adjustment (FVA). Een dergelijke aanpassing op de waarde van derivaten wordt gemaakt in situaties waar er geen sprake is van onderpand, waarbij men voor de waardering rekening houdt met de financieringskosten van de bank. Vijf van de zestien banken noemen FVA expliciet, vier passen FVA toe bij de waardering van derivaten en in drie gevallen wordt het financiële effect van de FVA genoemd. De banken die FVA toepassen zullen dit doen op basis van de marktprijzen die zij waarnemen in de markten waar zij actief zijn. Het is te verwachten dat zodra meer banken dit waarnemen FVA op grotere schaal zal worden toegepast.

4.6 Welke banken passen de portefeuillevrijstelling toe en wat is daarover opgenomen in de toelichting?

In het algemeen vereist IFRS 13 dat een financieel instrument gewaardeerd wordt als individuele post zonder dat er rekening gehouden wordt met andere posities van de bank. Tegelijkertijd geeft de standaard onder voorwaarden de mogelijkheid (maar niet de verplichting) om rekening te houden met tegengestelde

posities: de portefeuillevrijstelling. Als aan de voorwaarden van IFRS 13 wordt voldaan dan bepaalt de bank de waarde van de instrumenten alsof de positie als geheel verkocht wordt aan een derde. Overigens blijft in dat geval de presentatie in de balans uiteraard wel op brutobasis. Vijf van de zestien banken noemen de portfolio exemption in de toelichting. Het is echter niet in alle gevallen duidelijk of deze vijf banken deze uitzondering toepassen en zo ja in welke mate deze wordt toegepast. Daarnaast geeft geen van de banken aan wat een eventueel effect van de toepassing zou zijn geweest, hetgeen overigens ook niet expliciet wordt vereist in de standaard.

5 Samenvatting en conclusie

Om meer consistentie te bewerkstelligen in de bepaling van fair value en de toelichting daarop heeft de IASB IFRS 13 ingevoerd. In 2013 werd deze standaard voor het eerst toegepast in jaarrekeningen. Fair value is een begrip dat uitermate relevant is voor de jaarrekening van banken omdat een relatief groot deel van de financiële instrumenten in de balans wordt opgenomen tegen fair value en de fair value van het resterende deel wordt opgenomen in de toelichting bij de jaarrekening. Daarbij is de subjectiviteit van de bepaling van fair value verschillend. Op basis van ons empirisch onderzoek zijn wij van mening dat banken in Europa de eerste toepassing van IFRS 13 goed hebben aangepakt. Voor met name derivaten is er meer consistentie bereikt in de waardering van kredietrisico en ook de nieuwe toelichtingen verschaffen meer informatie over de wijze waarop de fair value is bepaald.

We hebben ook enkele opvallende verschillen waargenomen zowel wat betreft de wijze van toelichten als de toegepaste waarderingsmodellen. IFRS 13 is relatief vrij over de manier waarop de toelichting moet worden gegeven; er wordt weliswaar aangegeven dat de informatie dient te worden opgenomen in tabellen (tenzij een andere wijze meer ge-eigend is) maar de opmaak van de tabellen is niet voorgeschreven. De IASB heeft wel een aantal voorbeelden voor de toelichting opgenomen in de implementation guidance. Ook de mate van detailering c.q. aggregatie van informatie wordt grotendeels aan de opsteller overgelaten. Sommige banken geven duidelijk meer details, bijvoorbeeld per producttype, terwijl andere banken zich beperken tot een toelichting per IAS 39-categorie. Ook de wijze van ordenen van informatie is verschillend: één bank neemt alle informatie over een desbetreffende post inclusief informatie over de fair value-waardering op in één toelichting terwijl andere banken de informatie van verschillende posten in één fair value-toelichting opnemen. In sommige gevallen werden daarbij technische termen niet verder uitgelegd. Sommige banken nemen fair value-informatie op over kasmiddelen, an-

dere banken nemen kennelijk aan dat de fair value van kasmiddelen ongeveer gelijk is aan de boekwaarde en dat deze daarom niet onder het toelichtingsvereiste valt. Wij hebben de indruk dat banken een afweging hebben gemaakt over de vraag welke informatie relevant is voor de gebruiker van de jaarrekening en welke mate van detail daarbij past.

Verschillen in waardering tussen banken zijn niet altijd direct zichtbaar behalve dat een andere indeling in de fair value-hiërarchie doet vermoeden dat partijen verschillende inputparameters gebruiken voor de toegepaste waarderingsmodellen. Het feit dat sommige banken FVA toepassen en andere banken niet kan worden veroorzaakt doordat zij in verschillende markten opereren maar zou ook kunnen betekenen dat zij de fair value op een verschillende manier bepalen.

De ontwikkelingen in de sector op het gebied van de waardering van financiële instrumenten en de informatie die daarover moet worden opgenomen in de toelichting staan niet stil. Gezien de voortvarendheid waarmee de door ons onderzochte banken IFRS 13 hebben opgepakt verwachten wij dat de sector snel voortgang zal maken met het ontwikkelen van best practices. Mogelijk kan ons beperkte onderzoek hier een bijdrage aan leveren. ■

drs. D. Korf RA is partner bij KPMG

drs. F.M. van der Lof RA is partner bij EY

Noten

■ Voor meer achtergrond, zie Kuiper en Ter Hoeven (2014).

Literatuur

- Anonymous (2008). All's fair; The crisis and fair-value accounting. *The Economist*, 18 September 2008.
- Commissie De Wit (2010, 2012). *Verloren krediet. Eindrapport van de Parlementaire Enquêtecommissie Financieel Stelsel* ('Com-

missie De Wit'), Deel I, 10 mei 2010; Deel II 11 april 2012. Diverse verhoren. Geraadpleegd op <http://www.tweedekamer.nl/kamerleden/commissies/pefs/rapport>.

- Kuiper, I.J., & Hoeven, R.L. ter (2014). Toepassing IFRS 13 Fair Value Measurement door

corporates. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 88(12); dit themanummer.

- Pozen, R.C. (2009). Is it fair to blame fair value for the financial crisis? *Harvard Business Review*, 87(11), 84-92.

Appendix. Banken in het onderzoek

Bank	Balanstotaal ultimo 2013 (miljard Euro)	Balanstotaal ultimo 2012 (miljard Euro)	Land
HSBC Holdings	1,940	2.041	Verenigd Koninkrijk
Deutsche Bank	1,611	2.012	Duitsland
Crédit Agricole Group	1,537	2.008	Frankrijk
BNP Paribas	1,800	1.907	Frankrijk
Barlays	1,572	1.782	Verenigd Koninkrijk
Royal Bank of Scotland Group	1,231	1.569	Verenigd Koninkrijk
Banco Santander	1,116	1.270	Spanje
Société Générale	1,235	1.251	Frankrijk
ING Groep	1,081	1.169	Nederland
UniCredit	846	921	Italië
Rabobank Group	674	752	Nederland
Intesa Sanpaolo	626	673	Italië
Banco Bilbao Vizcaya Argentaria	583	638	Spanje
Commerzbank	550	636	Duitsland
DZ Bank	387	407	Duitsland
ABN AMRO Group	372	394	Nederland